

КО ЈЕ ДЕСНО? ПОКУШАЈ ТИПОЛОГИЈЕ

(Karlheinz Weissmann, *Wer ist rechts? Versuch einer Typologie*, Junge Freiheit Verlag, Berlin 2020, 55 стр.)

Читалац би се можда чудио зашто би неко писао приказ књиге која једва да прелази 50 страница. Међутим, иако је овде пре реч о есеју него о књизи, његова вредност не лежи у обиму. Као што стоји у поднаслову, ово је само покушај типологије, али јединствен и вредан покушај да се ближе осветли плурализам на десници. У чему је значај таквог подухвата јасно је свакоме ко се до сада бавио политичком мишљу деснице. Наиме, као што је Вајсман приметио у једној ранијој књизи, бављење конзервативизмом је ретко кад објективно, односно оно је по правилу полемичке природе. Ако се конзервативизму

приступа полемички и ако је тај појам постао страшило (Шренк-Ноцинг) ствар је још тежа и компликованија са појмом деснице. На Западу, па и код нас, већина оних који важе за „експерте“ када је у питању политичка мисао деснице су не само отворени противници деснице, већ би се лако могли сврстати међу леве екстремисте. Књиге о десници могу да напуне читаве библиотеке, али њихови аутори ретко желе да разумеју предмет о коме пишу, већ им је више стало до тога да оптужују и сузбијају. Сваки разговор о десници праћен је забринутостју због њеног наводног раста, или се чак и само њено постојање схвата као скандал. Из овог вредносно оптерећеног става према десници логично следи и хронична неосетљивост за разлике у оквиру десног спектра, јер ко би се још бавио идејним нијансирањима у оквиру табора који је у целини гледано нелегитиман и опасан? Ако се десница схвата као претња, онда се захтева супротстављање и неутрализација те претње. Успех у том послу могућ је само уколико се апстрахују разлике, а у обзир узима само оно што је свим облицима деснице наводно заједничко, односно оно што их све чини опасним.

У најбољем случају говори се о разликовању између умерене и радикалне, односно екстремне деснице. Међутим, реч је о подели која никако није од помоћи, јер се и ту полази од претпоставке да у основи стоји један исти феномен, а да су разлике између „умерених“ и „неумерених“ десничара само квантитативне, дакле у степену. То би значило да на десници, суштински, не постоји никакав стварни плурализам, а разлике између

„умерених” и „радикала” се можда више тичу карактера њихових представника него што је реч о разликама у смислу погледа и идеја. У сваком случају, оба појма су тако повезана да су „радикали” они десничари који нису „умерени”, а „умерени” су они који су у свом приступу „блажи”, дакле који нису „екстремни”. Такав поглед на десницу на крају доводи до питања фашизма, односно до онога што се може назвати *reductio ad Hitlerum* (Лео Штраус). То што поједини „конзервативци” и сами говоре о себи као о „десној центру”, а о другима као о „крајњој десници” или „радикалним десничарима” не може се сматрати аргументом у прилог оваквој подели. Напротив, то више говори о „конзервативцима” који имају потребу да се унапред извињавају због сопствених ставова и који уз помоћ фразе: „десно, али не сувише” покушавају да се умиле онима против којих се наводно буне. Они или избегавају или једноставно нису у стању да јасно одреде сопствену позицију, већ прихватају туђе одређење покушавајући да негативну слику ублаже – наравно у границама у којима је то могуће – позивајући се на своју умереност, центраizam или модерност. Такав покушај, наравно, пропада, јер ако се десница већ унапред схвата као претња, онда и „умерени десничар” мора изазивати подозрење будући да увек остаје отворена могућност да ће се у неком тренутку „радикализовати”.

Вајсманов есеј је вредан баш зато што покушава да разбије старе стереотипе (делегитимизација, демонизација, двоструки стандарди) и читаоцима отвори један нови свет на десници без потребе за било каквим извињавањима, дистанцирањима и етикетањима. Јер, на десници постоји велики број различитих струја и традиција: од контрареволуционарне деснице, преко регионалистичке, националистичке, либералне и либертаријанске, затим хришћанско-демократске, неонаристократске, до националреволуционарне или фашистичке. То је одувек било тако. Десница је представљала разноликост, док је левица била „блок” који своје порекло има у неколико једноставних парола: „човек је добар”, „људи су једнаки”, „свет се може схватити”, „историја значи прогрес”. Већ ту постаје јасно да десница никако није могла бити монолитна, јер неслагање са кредом левице не подразумева нужно заступање идентичног програма. Како аутор примећује, левица је у својим основним начелима остала иста

(Ернст Нолте би рекао да је у питању „вечна левица” док је десница од времена Француске револуције до данас претрпела бројне мутације. Вајсман у уводу укратко понавља оно што је у ранијим радовима већ писао о разлици између класичне и посткласичне деснице, надовезујући се на оно што је о томе мислио и Армин Молер. Садашња десница (барем у Немачкој) се према Вајсману дели у четири групе а то су: „популарни” „веристи”, „архисти” и „реакси” Критеријум за разликовање ових група није квантитативан, те се оне не могу схватити као израз повећања или опадања нечега у оквиру континуума. Оне се разликују према томе како успостављају хијерархију између конзервативних вредности ауторитета, слободе, заједнице и целине. Дакле, сви десничари прихватају ове вредности, али не додељују свакој исто место, тако да док ће популарни истицати заједницу и целину, верисити би се одлучили пре свега за ауторитет и слободу, архисти за ауторитет и целину, а реакси за слободу и целину. Наравно, Вајсману је јасно да се побројани типови не јављају у једном облику, да постоје и мешовите форме, те да је овде по среди само покушај да се начини једна употребљива типологија и положај учини прегледнијим. Пада у очи да је Вајсман сам створио ове ознаке.

Популар је, према Вајсману, онај ко у време „глобалне кризе идентитета” (Хантингтон) поставља питање ко сам „ја”, односно ко смо „ми”. За популарне или како би се још могло рећи популисте (наравно, без негативне конотације) је идентитет и жеља да се он очува централно питање око кога се групишу у отпору према „људима из Давоса”. Вајсману је јасно да левичари по правилу не разумеју о чему је ту реч, нарочито када сопствени „антифашизам” покушавају да супротставе новом „фашизму”, односно када бране „либералну” демократију од „либералне”. Према Вајсману, по среди је заправо конфликт између оних који су обескоревени и оних који су укоревени или између патриота (Годхартови *somewheres*) и антипатриота (Гудхартови *anywheres*). Отпор укоревених природно нагиње ка десници и десни популизам реагује на оно што заиста тишти људе. Тиме се објашњава зашто се упркос свим мањкавостима вођства и тактичким грешкама популистички покрети стално обнављају. Популисти су покрет који долази одоздо, што има своје добре и лоше стране. У прилог им иде

што у својим захтевима могу рачунати на спонтани пристанак. Са друге стране, сваки покрет одоздо мора рачунати са „русоистичким” тенденцијама које отежавају слободу деловања. У том смислу, Вајсман наглашава да популарни имају будућност само уколико успеју да се политички артикулишу и институционализују.

Други тип о коме Вајсман пише је вериста. Они који познају његово дело знају да није први пут да он употребљава овај појам преузет из историје уметности када говори о десници. Иако то не каже експлицитно, реч је о струји са којом се аутор идентификује. Ако је популарна струја окупљена око питања идентитета, за веристе су тврде чињенице оно што је најважније – чак и када су непријатне – односно онај „такт у расуђивању” о коме је говорио Клаузевиц, а који се не може заменити никаквим исповедањем вере нити поноситом милитантношћу како је говорио филозоф Панајотис Кондилис, кога Вајсман види као једног од представника веризма. Веризам се у свом реализму може позвати на дугу традицију која сеже од Тукидида, преко Макијавелија, Хјума, Клаузевица, Ренана, Сорела, Парета, Вебера, Шпенглера, Хермана Хелера, Карла Шмита до Арнолда Гелена и Јулијуса Фројнда. Нема сумње да је реч о писцима међу којима постоје крупне разлике и није уобичајено Хелера сврставати у десничаре, поготово не раме уз раме са Шпенглером са којим се није слагао. Међутим, оно што све њих, упркос, разликама уједињује јесте „страхопоштовање пред чињеницама” (Шпенглер), а чињеница која се не сме испуштати из вида је фактор моћи. Другим речима, игнорисање моћи и „страх од стварности” (Шпенглер) је за веристе сигуран пут у пропаст и декаденцију. Посебан нагласак вериста ставља на значај снажне државе, што не треба бркати са државом која се у све меша, јер само снажна држава може да гарантује слободу појединца. Вајсману је јасно да су данашњи веристи у чудној позицији јер су институције којима нагињу „под непријатељском контролом” тако да им не преостаје ништа друго до да граде „противинституције”, односно да се надају да ће се „инстинкт” пробудити једном када „идоли прогресивизма” падну (стр. 20).

Архиста је трећи тип десничара о коме аутор пише. На први поглед, реч је више о људском типу него о политичком опредељењу,

јер је архиста онај ко прихвата да учини нужно у „озбиљном случају” (Шмит), односно онај који прихвата да донесе одлуку и делује онда када се остали склањају. И заиста, међу Вајсманове архисте могли би спадати социјалдемократа Густав Носке који је окупио добровољце и послао их да угуше комунистичку побуну или Фридрих Еберт коме је Немачка била важнија од устава. Он није патио од оног легализма који је спречио Хинденбурга да изврши државни удар. Укратко, архиста је онај ко зна да је владавина примена моћи да се у озбиљном случају моћ и сила морају применити како би се обновио стари или успоставио нови поредак.

Реак је последњи тип десничара који би се обично називао реакционарем, односно оним ко се залаже за рестаурацију. Ипак, залагање за рестаурацију старог режима у дословном смислу једва да може имати неког смисла, па је реч „реакционар” врло брзо постала неприкладна да би описала политичку тенденцију, а појам је постао негативна ознака. На крају крајева, и неки десничари попут Артур Мелер ван ден Брука су се више него јасно ограђивали од реакционара. Упркос томе, многи десничари су се сами изјашњавали као реакционари или се барем нису бунили када су их други називали тим именом. И ту се поново срећу звучна имена деснице од Јулијуса Еволе, преко Анри де Монтерлана, Емила Сиорана, Т. С. Елиота до Јингера. Реакционари су они који се сматрају надмоћним у односу на дух времена и сви они који су често оптуживани за „естетизам” Листа би се могла проширити да обухвати Ничеа, Бареса, Д’Анница, Малапартеа, Мишиму, Давилу, Уелбека, Бото Штрауса, Мартина Мозебаха или Жана Распаја. Иако је овде несумњиво реч о десном духовном држању – јер има ли шта часније од одбране изгубљене ствари – исто тако је ван сваке сумње да је ова струја најмање политичка или барем најмање практична. Реакција и аристократско држање никада не могу бити ствар масе, па тако ни реакција не може бити партија у друштву масовне демократије. На крају крајева, за правог реакционара је незамисливо да пропагира ројализам или оданост цркви, традицији, отаџбини, јер је то нешто што се за сваког реакционара просто подразумева и када постане предмет убеђивања јасно је да је ствар изгубљена. Реакционари су појединци – често књижевници – и осим једног

нерасположења спрам онога што се може затећи овде и сада мало тога их повезује. Такође, Вајсман показује да реак и нема много избора пред собом. У најгорем случају то је снобизам, а у најбољем оштроумна критика постојећих односа.

За разлику од предавања које је држао у Библиотеци конзервативизма у Берлину када је говорио о социјално-патриотској, конзервативној и бонапартистичкој струји унутар деснице, у овом есеју се Вајсман одлучио за неутралне и неоптерећене термине, иако се паралеле могу лако повући. Коришћени термини показују да Вајсман не одустаје од поделе на левицу и десницу (која се некима чини застарела), да не верује у могућност образовања неког „попречног фронта” и савеза делова деснице са деловима левице, да инсистира на јасном одређењу позиције, али и да сматра да се појам „конзервативно” више не

може спасити, односно да је изгубио свако политичко значење (стр. 47–48).

Колико год Вајсманов покушај типологије био користан, ипак је јасно да се ова тема не може исцрпети у оквиру једног есеја. Тако, на пример, позиција архисте остаје некако замагљена, а посебно је нејасна разлика између њега и веристе. Са друге стране, колико год да је питање идентитета важно за популара, оно је далеко од безначајног за тип реакционара. Наиме, може се претпоставити да је реакционар још дубље укорењен од његовог популистичког савременика и да одатле и долази његова реакционарност. У сваком случају, упркос малом обиму, овај есеј ће, све док га аутор не преточи у ширу студију, бити неопходна литература за све оне који имају намеру да се озбиљно баве десном мишљу и струјама на данашњој десној сцени.

Др Душан Достјанић

Институт за политичке студије, Београд
dusan_dostanic@yahoo.co.uk